

Jarosław Słoma

**Program nauczania edukacji dla bezpieczeństwa
w szkole podstawowej**

Punktem wyjścia do napisania *Programu nauczania edukacji dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej – Żyję i działam bezpiecznie* jest Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2022 r., poz. 1717).

Program edukacji dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej jest adresowany zarówno do nauczycieli w pełni przygotowanych do pracy w tej dziedzinie (wykształcenie – m.in. kierunki: wychowanie obronne, edukacja dla bezpieczeństwa, zarządzanie kryzysowe), jak i do specjalistów innych dyscyplin, którym zagadnienia bezpieczeństwa są bliskie.

Program uwzględnia uwagi środowisk nauczycielskich i uczniowskich, a także organizacji społeczno-wychowawczych i stowarzyszeń, zebrane przez autora w ciągu trzydziestu lat nieprzerwanej pracy w dziedzinie edukacji obronnej i edukacji dla bezpieczeństwa. Dostarczy on nauczycielom narzędzie:

- bardzo proste w konstrukcji, zdążające do realizacji założonego celu w sposób możliwie efektywny;
- nowoczesne (zawierające aktualną wiedzę, opisujące najnowsze osiągnięcia, odnoszące się do aktualnych, obowiązujących regulacji prawnych);
- skuteczne (podsuwające najefektywniejsze, bezpieczne i sprawne rozwiązania).

Z takiego myślenia wynika sugestia racjonalnej redukcji treści i położenia nacisku na czynnościowy charakter propozycji skierowanej do ucznia. Do dyspozycji mamy 33 godziny lekcyjne. W proponowanym rozkładzie materiału zaplanowano i rozpisano 26 tematów, łącząc najważniejsze z nich w dwugodzinne bloki (np. pomoc osobie nieprzytomnej, RKO). Pozostałe godziny należy spożytkować na utrwalenie i powtórzenie wiadomości oraz kontrolę osiągnięć ucznia, a także na uzupełnienie wiadomości i dodatkowe przeciwiczenie umiejętności. Ilustracją tej koncepcji są propozycje oczekiwanych osiągnięć i kryteriów wymagań, które preferują aktywność intelektualną i działanie ucznia. Najważniejszym zadaniem, jakie stawia program, jest kształtowanie odpowiednich postaw – szacunku dla życia i zdrowia, ratowania i udzielania pomocy poszkodowanym. Cała zaś przekazywana wiedza i nabywane umiejętności stanowią inspirację do dalszego rozwoju ucznia w tym zakresie, na kolejnych etapach edukacyjnych, w trakcie stawania się przez niego dojrzałym, dorosłym i odpowiedzialnym człowiekiem, umiejącym organizować wokół siebie bezpieczeństwo.

Program umożliwia realizację celów nauczania oraz przekazywanie wiedzy interdyscyplinarnej w sposób ciekawy i niezwykle prosty. Określone w nim cele nauczania, zakres treści oraz oczekiwane osiągnięcia uczniów uwzględniają możliwości psychorozwojowe młodzieży na II etapie edukacyjnym oraz możliwości bazowo-kadrowe większości polskich szkół. Aspekt poznawczy procesu dydaktycznego można wzmocnić przez wykorzystanie wiedzy uczniów zdobytej na lekcjach innych przedmiotów, na wcześniejszych etapach edukacyjnych, a także ze źródeł pozaszkolnych.

Cele kształcenia

Zgodnie z podstawą programową ogólne cele kształcenia to:

- I. Rozumienie istoty bezpieczeństwa państwa.
- II. Przygotowanie uczniów do działań w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (katastrof i wypadków masowych).
- III. Kształtowanie umiejętności z zakresu podstaw pierwszej pomocy.
- IV. Kształtowanie postaw obronnych.

Szczegółowe cele kształcenia:

- wyposażenie uczniów w podstawową wiedzę związaną z bezpieczeństwem państwa, zależnym od sytuacji geopolitycznej, gospodarczej oraz aktywności na arenie międzynarodowej;
- wyposażenie uczniów w wiedzę i umiejętności niezbędne do skutecznego działania w sytuacji zagrożenia oraz do działań zapobiegawczych;
- przygotowanie uczniów do udzielania poszkodowanym możliwej w określonych warunkach pierwszej pomocy;
- kształtowanie u uczniów postaw gotowości do niesienia pomocy potrzebującym, humanitaryzmu i altruizmu;
- rozwijanie u uczniów zdolności organizatorskich i komunikacyjnych oraz umiejętności przywódczych.

Zadania szkoły

1. Organizowanie zajęć w małych grupach, co umożliwi praktyczne ćwiczenie pożądaných umiejętności (szczególnie dotyczących udzielania pierwszej pomocy).
2. Zapewnienie niezbędnych pomocy dydaktycznych (szczególnie manekina do ćwiczenia umiejętności związanych z resuscytacją krążeniowo-oddechową) i kontaktów z instytucjami wspomagającymi proces pedagogiczny (jak: straż pożarna, ogniwa zarządzania kryzysowego, Państwowe Ratownictwo Medyczne).
3. Wspieranie uczniów w pogłębianiu wiedzy i doskonaleniu umiejętności z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa oraz zapewnienie im optymalnych warunków rozwoju zdolności i zainteresowań.
4. Kształtowanie postaw humanitarnych i obywatelskich oraz promowanie przykładów tzw. dobrej praktyki.

Rozkład materiału wraz z planem wynikowym

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA II etap edukacyjny (klasa VIII szkoły podstawowej)

Rozkład materiału nauczania z planem wynikowym „Żyję i działam bezpiecznie” dla szkoły podstawowej edycja 2024-2026

Temat lekcji i liczba godzin	Treści nauczania	Wymagania edukacyjne (kategoria celów)		Punkty podstawy programowej
		podstawowe (P) Uczeń:	ponadpodstawowe (PP) Uczeń:	
R. 1. Postępowanie w sytuacjach zagrożeń				
1. Ostrzeżenie o zagrożeniach i alarmowanie 1 h	<ul style="list-style-type: none"> System wykrywania i alarmowania, aplikacje systemów ostrzeżenia o zagrożeniach lokalnych Rodzaje alarmów i sygnałów alarmowych Środki alarmowe Zasady zachowania się po ogłoszeniu alarmu 	<ul style="list-style-type: none"> informuje, z jakich systemowych źródeł otrzyma informacje o zagrożeniach definiuje i rozpoznaje rodzaje alarmów i sygnałów alarmowych wymienia podstawowe środki alarmowe 	<ul style="list-style-type: none"> potrafi zainstalować w telefonie komórkowym dostępny w miejscu zamieszkania system ostrzeżenia o lokalnych zagrożeniach 	II.3.1. II.3.4. II.3.5.
2. Ewakuacja 1 h	<ul style="list-style-type: none"> Zasady ewakuacji z miejsca zagrożenia Ewakuacja z budynku, m.in. ze szkoły 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje kluczowe elementy szkolnej instrukcji ewakuacji: <ul style="list-style-type: none"> sygnały i środki alarmowe drogi ewakuacji, wyjścia ewakuacyjne 	<ul style="list-style-type: none"> omawia ogólne zasady ewakuacji różnicuje stopnie ewakuacji 	

	<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie schronienia, wody i żywności • Ewakuacja zwierząt • Przeciwdziałanie panice 	<ul style="list-style-type: none"> ○ znaki ewakuacyjne ○ miejsce zbiórki ewakuowanej ludności ○ zasady zachowania się podczas ewakuacji ze szkoły • uczestniczy w próbnej ewakuacji 		
3. Zagrożenia i walka z nimi 1 h	<ul style="list-style-type: none"> • Zagrożenia czasu pokoju i czasu wojny • Klasyfikacja zagrożeń ze względu na podmiot (zagrożenia bezpieczeństwa osobistego i zbiorowego); źródła zagrożeń • Systemy zapewniające bezpieczeństwo wewnętrzne: Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy, Państwowe Ratownictwo Medyczne; rola i zasady funkcjonowania PSP i PRM • Zadania OSP, GOPR, TOPR, WOPR itp. 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje zagrożenia i ich źródła • rozróżnia zagrożenia czasu pokoju i zagrożenia czasu wojny • wymienia nazwy formacji służb działających na rzecz zwalczania skutków zagrożeń • wymienia elementy systemowych rozwiązań zapewniających bezpieczeństwo państwa i obywateli (Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy –KSRG, Państwowe Ratownictwo Medyczne – PRM) • wymienia społeczne podmioty działające na rzecz zwalczania skutków zagrożeń 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia rolę i zasady funkcjonowania Państwowej Straży Pożarnej oraz Państwowego Ratownictwa Medycznego • charakteryzuje działalność społecznych podmiotów ratowniczych, w tym: OSP, GOPR, TOPR • wyjaśnia zadania tych podmiotów 	I.1.8. I.1.10. II.1.3. II.1.4. II.1.5
4. Pożary 2 h	<ul style="list-style-type: none"> • Zagrożenia pożarowe w domu i szkole • Typowe zagrożenia zdrowia i życia w czasie pożaru • Postępowanie na wypadek pożaru • Rodzaje i zasady użycia podręcznego sprzętu gaśniczego • Sposoby gaszenia najczęściej występujących pożarów 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia główne przyczyny pożarów • opisuje zasady postępowania podczas pożaru • wymienia typowe zagrożenia zdrowia i życia podczas pożaru • charakteryzuje zagrożenia pożarowe w domu, szkole i najbliższej okolicy • wymienia rodzaje i zasady użycia podręcznego sprzętu gaśniczego • potrafi dobrać odpowiedni rodzaj środka gaśniczego w zależności od rodzaju pożaru (np. płonąca patelnia, płonący komputer) • rozpoznaje i opisuje sposób użycia podręcznego sprzętu gaśniczego • rozpoznaje znaki ochrony przeciwpożarowej • rozpoznaje znaki ewakuacji 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia zasady profilaktyki pożarowej • opisuje sposoby gaszenia (w zarodku) najczęściej występujących pożarów • omawia zasady troski o własne bezpieczeństwo podczas pożaru • opisuje sposoby postępowania osób odciętych przez pożar od dróg ewakuacji • ~~wyznacza strefę bezpieczeństwa w sytuacji zagrożenia~~ • 	II.1.7. II.1.10 II.1.12

<p>5. Powodzie</p> <p>1 h</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Typowe zagrożenia zdrowia i życia w czasie powodzi • Postępowanie na wypadek powodzi 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia typowe zagrożenia zdrowia i życia podczas powodzi, pożaru i innych klęsk żywiołowych • wymienia główne przyczyny powodzi • opisuje zakres i sposób przygotowania się do planowanej ewakuacji • opisuje zasady postępowania podczas powodzi 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia zasady ewakuacji ludności i zwierząt z terenów zagrożonych • wyjaśnia zasady zaopatrzenia ludności ewakuowanej w wodę i żywność • uzasadnia potrzebę przeciwdziałania panice • opisuje znaczenie kodu kolorystycznego I sygnalizacji manualnej w kontakcie ofiar powodzi z zespołami ratowniczymi 	<p>II.1.7. II.1.10 II.1.11.</p>
<p>6. Ekstremalne warunki pogodowe</p> <p>1 h</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zagrożenie lawiną i śnieżycą • Intensywna śnieżycą • Upały • Wichury • Burze 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje zasady postępowania podczas powodzi śnieżycy i zejścia lawiny • proponuje odpowiednie działania zapobiegawcze i ratownicze wobec narastającej fali upałów • opisuje sposób przygotowania domu (obejścia) na nadciągające burze i/lub wichury • proponuje sposoby postępowania w czasie silnych mrozów, zwłaszcza w odniesieniu do zabezpieczenia domów mieszkalnych i osób podróżnych 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia zasady postępowania w razie zagrożenia lawiną 	
<p>7. Wypadki i katastrofy komunikacyjne. Niebezpieczne substancje chemiczne</p> <p>1 h</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny wypadków komunikacyjnych • Zasady postępowania na miejscu wypadku drogowego • Zasady postępowania w przypadku awarii środka transportu lub rozszczelnienia zbiorników z substancjami toksycznymi • Znaki ostrzegawcze • Zasady postępowania po uwolnieniu substancji chemicznej 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasady postępowania na miejscu wypadku drogowego • wyjaśnia zasady postępowania w przypadku awarii instalacji chemicznej, środka transportu lub rozszczelnienia zbiorników z substancjami toksycznymi 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje obowiązki pieszego i kierowcy podczas przejazdu pojazdu uprzywilejowanego • zna możliwości wykorzystania środków podręcznych i masek przeciwgazowych do ochrony ludzi przed szkodliwym wykorzystaniem toksycznych środków przemysłowych oraz bojowych środków trujących 	
<p>8. Zagrożenia</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pojęcie terroryzmu • Zasady zachowania w czasie ataku terrorystycznego 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie terroryzmu 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie pojęcia cyberprzemocy • opisuje procedury postępowania w przypadku jej wystąpienia 	<p>I.1.13. I.1.14. I.1.15.</p>

terrorystyczne		<ul style="list-style-type: none"> wymienia przykłady skutków użycia środków: biologicznych, chemicznych i wybuchowych w ataku terrorystycznym omawia zasady zachowania się w przypadku zdarzeń terrorystycznych (np. w razie wtargnięcia uzbrojonej osoby do szkoły, centrum handlowego) – sytuacje zakładnicze 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje niewłaściwe zachowania dotyczące cyberprzemocy; proponuje właściwą na nie reakcję wymienia sposoby zapewnienia sobie bezpieczeństwa w sieci teleinformatycznej 	
R. 2. Bezpieczeństwo państwa				
1. Bezpieczny obywatel, bezpieczne państwo	<ul style="list-style-type: none"> Geopolityczne i militarne aspekty bezpieczeństwa państwa Elementy składowe systemu bezpieczeństwa, jego instytucje Bezpieczeństwo państwa w stosunkach międzynarodowych 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje geopolityczne aspekty bezpieczeństwa państwa opisuje istotę oraz wymienia elementy składowe systemu bezpieczeństwa, jego poszczególne instytucje, charakter związków między nimi omawia miejsce Polski w organizacjach międzynarodowych 	<ul style="list-style-type: none"> identyfikuje i charakteryzuje dziedziny bezpieczeństwa państwa 	I.1.1. I.1.2. I.1.4. I.1.5. I.1.7. I.1.8. I.1.9. I.1.10. I.1.11. I.1.12. I.1.13.
2. Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej	<ul style="list-style-type: none"> Zadania władz w dziedzinie obronności Zadania, struktura, wyposażenie i uzbrojenie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej Stowarzyszenia i organizacje działające na rzecz obronności 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia zadania parlamentu, prezydenta, rady ministrów w dziedzinie obronności oraz elementy systemu obronnego państwa zna i wymienia nazwy formacji mundurowych oraz ich zadania 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia zadania Sił Zbrojnych RP podczas klęsk żywiołowych zna podstawowe uzbrojenie i wyposażenie Sił Zbrojnych RP 	I.3 I.5
3. Cyberbezpieczeństwo	<ul style="list-style-type: none"> Zagrożenia cyberbezpieczeństwa Zasady bezpieczeństwa w internecie Cyberprzemoc 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia zagrożenia cyberbezpieczeństwa w wymiarze cywilnym i wojskowym omawia zasady bezpieczeństwa w sieci zna istotę cyberbezpieczeństwa potrafi odbierać ze zrozumieniem, tworzyć i przedstawiać wypowiedzi dotyczące roli i 	<ul style="list-style-type: none"> omawia sposoby reagowania na cyberprzemoc 	IV.2

1 h	<ul style="list-style-type: none"> Cyberbezpieczeństwo w wymiarze cywilnym i wojskowym 	<p>miejsca cyberbezpieczeństwa militarnego w systemie cyberbezpieczeństwa państwa</p>		
R. 3. Podstawy pierwszej pomocy				
1. Podstawowe wiadomości z zakresu pierwszej pomocy 1 h	<ul style="list-style-type: none"> Obowiązek (prawny i moralny) udzielania pierwszej pomocy Łącuch przeżycia Rola układu oddechowego, układu krążenia i układu nerwowego w utrzymywaniu podstawowych funkcji życiowych Stan nagłego zagrożenia zdrowotnego, przyczyny szybkiego pogorszenia stanu zdrowia lub zagrożenia życia Aplikacje telefoniczne przydatne w ratownictwie Apteczka pierwszej pomocy 	<ul style="list-style-type: none"> podaje definicję i wymienia cele oraz zadania pierwszej pomocy opisuje prawny i moralny obowiązek udzielania pierwszej pomocy wymienia działania z zakresu pierwszej pomocy opisuje rolę układów: oddychania, krążenia i nerwowego w prawidłowym funkcjonowaniu organizmu potrafi rozpoznać osobę w stanie zagrożenia życia : wyjaśnia pojęcie „stan zagrożenia życia” wskazuje przyczyny i okoliczności prowadzące do szybkiego pogorszenia stanu zdrowia lub zagrożenia życia opisuje wyposażenie apteczki pierwszej pomocy; wymienia przedmioty, jakie powinny się znaleźć w apteczce, np. domowej, samochodowej, turystycznej 	<ul style="list-style-type: none"> omawia znaczenie podejmowania działań z zakresu udzielania pierwszej pomocy przez świadka zdarzenia; przedstawia jego rolę opisuje następstwa zaburzeń czynności układów: oddychania, krążenia i nerwowego wyjaśnia rolę układu nerwowego, układu krążenia i układu oddechowego w utrzymywaniu podstawowych funkcji życiowych omawia znaczenie „złotej godziny” dla losu poszkodowanych 	<p>III.1. III.2. III.3. III.4. III.5. II.3.5. III.7. III.9. III.10 III.8.</p>
2. Postępowanie na miejscu zdarzenia 2 h	<ul style="list-style-type: none"> Bezpieczeństwo: świadka, ratownika, poszkodowanych, miejsca zdarzenia Środki ochrony osobistej dla ratownika Bezpieczne zdejmowanie rękawiczek jednorazowych 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje zasady bezpiecznego postępowania w miejscu zdarzenia, w tym: <ul style="list-style-type: none"> unikania narażania własnego zdrowia i życia oceniających własnych możliwości rozpoznawania potencjalnych źródeł zagrożenia w kontakcie z poszkodowanym wskazywania sposobu zabezpieczenia się przed zakażeniem w kontakcie z krwią 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykład aplikacji na telefon komórkowy wspierającej udzielanie pierwszej pomocy przeprowadza wywiad ratowniczy SAMPLE opisuje podstawowe sposoby transportu poszkodowanych z miejsc niebezpiecznych opisuje transportowe sposoby ewakuowania poszkodowanych z zagrożonych miejsc, 	<p>II.3.5. III.9. III.4. III.6. III.7. III.8. III.9.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Wzywanie profesjonalnej pomocy – numery alarmowe, treść komunikatu • Transport poszkodowanych • Wywiad SAMPLE 	<p>i płynami ustrojowymi – stosowania uniwersalnych środków ochrony osobistej</p> <ul style="list-style-type: none"> • prawidłowo wzywa pomoc: <ul style="list-style-type: none"> ○ wymienia nazwy służb ratunkowych I podaje ich numery alarmowe ○ wyjaśnia, kiedy należy wezwać pomoc i w jaki sposób przekazać informacje o zdarzeniu 	dobierając odpowiedni sposób do typologii urazów	
3. Pomoc osobie nieprzytomnej 2 h	<ul style="list-style-type: none"> • Łańcuch przeżycia • Ocena przytomności poszkodowanego • Przyczyny i objawy utraty przytomności • Przewracanie poszkodowanego na plecy (jeśli leży w innej pozycji) • Udrażnianie dróg oddechowych • Ocena oddechu • Pozycja bezpieczna • Ochrona termiczna i kontrolowanie stanu poszkodowanego • Pierwsza pomoc w przypadku omdlenia 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje zasady postępowania z osobą nieprzytomną: <ul style="list-style-type: none"> ○ wymienia objawy utraty przytomności ○ wymienia przedomdleniowe objawy zwiastujące ○ ocenia przytomność poszkodowanego ○ ocenia czynność oddychania u osoby nieprzytomnej (trzema zmysłami, przez okres do 10 sekund) ○ wyjaśnia mechanizm niedrożności dróg oddechowych u osoby nieprzytomnej ○ udrażnia drogi oddechowe rękoczynem czoło-żuchwa ○ układa osobę nieprzytomną na plecach i w pozycji bezpiecznej ○ zapewnia osobie nieprzytomnej komfort termiczny ○ systematycznie ponawia ocenę oddychania u osoby nieprzytomnej 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia i opisuje poszczególne ogniwa łańcucha przeżycia • wymienia najczęstsze przyczyny utraty przytomności i omdleń wymienia typowe objawy zwiastujące/poprzedzające omdlenie • wskazuje przyczyny uzasadniające pozostawienie osoby nieprzytomnej w pozycji zastanej • wskazuje najprostsze sposoby samopomocy w przypadku wystąpienia objawów zwiastujących omdlenie 	III.6. III.7. III.8. III.11.
4. Resuscytacja krążeniowo-oddechowa 2 h	<ul style="list-style-type: none"> • Definicja resuscytacji krążeniowo--oddechowej • Przyczyny i typowe objawy nagłego zatrzymania krążenia (NZK) • Podstawowe zabiegi resuscytacyjne u dorosłych, dzieci i niemowląt (algorytm) 	<ul style="list-style-type: none"> • wykonuje podstawowe czynności resuscytacji krążeniowo-oddechowej : <ul style="list-style-type: none"> ○ wyjaśnia pojęcie „nagle zatrzymanie krążenia”; wymienia jego oznaki ○ podaje przykłady zdarzeń, w których dochodzi do nagłego zatrzymania krążenia ○ opisuje algorytm podstawowych czynności resuscytacyjnych u osoby 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, w jakich sytuacjach można przeprowadzić resuscytację z wyłącznym uciskaniem klatki piersiowej • opisuje algorytm podstawowych czynności resuscytacyjnych u niemowląt i dzieci praktycznie wykorzystuje automatyczny defibrylator AED w sytuacjach symulowanych 	III.12

	<ul style="list-style-type: none"> • Obsługa automatycznego defibrylatora zewnętrznego (AED) 	<p>dorośle z dbałością o własne bezpieczeństwo</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ wymienia warunki i czynniki zapewniające resuscytację wysokiej jakości ○ omawia uniwersalny algorytm postępowania w nagłym zatrzymaniu krążenia ○ wykonuje na manekinie uciski klatki piersiowej i sztuczne oddychanie samodzielnie i we współpracy z drugą osobą ○ opisuje zastosowanie automatycznego defibrylatora zewnętrznego (AED) ; wyjaśnia jego znaczenie dla zwiększenia skuteczności akcji resuscytacyjnej ○ opisuje algorytm podstawowych czynności resuscytacyjnych z użyciem AED 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia aplikacje telefoniczne, służące usprawnieniu i przyspieszeniu dotarcia do najbliższej lokalizacji AED 	
<p>5. Rany i krwotoki</p> <p>2 h</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Rodzaje ran i krwotoków • Wstrząs krwotoczny • Opatrunki osłaniający i uciskowy w obrębie różnych części ciała • Bandażowanie • Środki zastępcze służące do opatrywania ran 	<ul style="list-style-type: none"> • różnicuje rany i krwotoki • przedstawia metody zapewnienia bezpieczeństwa własnego, osoby poszkodowanej i otoczenia w sytuacjach symulowanych podczas zajęć • wykonuje opatrunek osłaniający i uciskowy na ranę w obrębie kończyny • opisuje zagrożenia dla życia związane z utratą dużej ilości krwi w krótkim czasie (wstrząs krwotoczny) • omawia zasady postępowania przeciwwstrząsowego • omawia skuteczne sposoby tamowania krwawienia z nosa, przewodu pokarmowego • omawia zasady opatrywania ran przy urazach głowy, ranach brzucha i klatki piersiowej 	<ul style="list-style-type: none"> • wykonuje podstawowe opatrunki osłaniające w obrębie głowy i tułowia • zakłada opatrunek uciskowy na rany w obrębie głowy i tułowia • omawia okoliczności i sposób zakładania opaski uciskowej • proponuje zastosowanie zastępczych środków opatrunkowych d) potrafi zatamować krwotok przy użyciu opatrunku uciskowego 	<p>III.6. III.8 III.19</p>

<p>6. Złamania, zwichnięcia i skręcenia</p> <p style="text-align: center;">2 h</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Typowe objawy urazów kości i stawów • Opatrywanie złamań, skręceń i zwichnięć • Sposoby unieruchamiania kończyn za pomocą bandaża, chusty trójkątnej, dostępnych materiałów • Postępowanie ratownicze w przypadku urazów kręgosłupa • Zapobieganie urazom przy pracy, w sporcie i podczas rekreacji 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia objawy najczęstszych obrażeń narządu ruchu • opisuje metody udzielania pierwszej pomocy w urazach kończyn • w sytuacjach symulowanych prawidłowo unieruchamia kończynę po urazie w zastanej pozycji; wykorzystuje dostępny sprzęt do unieruchomienia złamanej kończyny • wymienia sytuacje, w jakich może dojść do urazów kręgosłupa • omawia zasady postępowania z poszkodowanymi, u których podejrzewa się urazy kręgosłupa • przedstawia metody przenoszenia poszkodowanych z urazem kręgosłupa • wymienia przykłady zapobiegania urazom w sporcie, w domu, pracy 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia cel doraźnego unieruchamiania kończyny (ograniczenie ruchu, złagodzenie bólu, ograniczenie ryzyka pogłębienia urazu, umożliwienie bezpiecznego transportu) • opisuje przykłady powikłań wynikających z urazu kręgosłupa 	<p>III.6. III.8 III.14</p>
<p>7. Oparzenia i odmrożenia</p> <p style="text-align: center;">1 h</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Oparzenia termiczne i chemiczne – okoliczności, objawy, pierwsza pomoc • Udar słoneczny i udar cieplny – objawy, pierwsza pomoc • Wychłodzenie i odmrożenie – przyczyny, pierwsza pomoc • Zapobieganie oparzeniom (środowisko domowe, małe dzieci) 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje typowe okoliczności i objawy wystąpienia udarów termicznego i słonecznego • omawia sposoby udzielania pierwszej pomocy w przypadku udau słonecznego i termicznego • wyjaśnia, na czym polega udzielanie pierwszej pomocy w oparzeniach: <ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia pojęcie „oparzenie” - wymienia przyczyny i rodzaje oparzeń - omawia zasady postępowania w przypadku oparzenia termicznego i chemicznego - demonstruje metodę chłodzenia w przypadku oparzenia kończyn • wyjaśnia na czym polega udzielanie pierwszej pomocy w przypadku odmrożeń i znacznego wychłodzenia organizmu 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady sposobów zapobiegania oparzeniom, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska domowego i małych dzieci • proponuje działania zapobiegające odmrożeniom i nadmiernemu wychłodzeniu organizmu • szacuje powierzchnię oparzeń u dorosłych i dzieci • proponuje działania zapobiegające wystąpieniu udarów słonecznego i termicznego 	<p>III.6. III.8 III.15</p>
<p>8. Zadławienie, zawał serca, udar mózgu,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pierwsza pomoc w przypadku: <ul style="list-style-type: none"> ○ zadławienia ○ zawału serca 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje sposób udzielania pierwszej pomocy w przypadku : <ul style="list-style-type: none"> ○ zadławienia 	<ul style="list-style-type: none"> • stosuje schemat diagnostyczny FAST i prawidłowo interpretuje informacje zebrane przy jego pomocy 	<p>III.6. III.8. III.16.</p>

<p>cukrzyca, napad padaczkowy</p> <p>1 h</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ udaru mózgu ○ napadu padaczkowego ○ hipo- lub hiperglikemii 	<ul style="list-style-type: none"> ○ zawału serca ○ udaru mózgu ○ napadu padaczkowego ○ hipo lub hiper glikemii ● wymienia ich objawy 		<p>III.17. III.18.</p>
<p>9. Tonięcie, porażenie prądem, zatrucie, wstrząs anafilaktyczny, ciało obce w oku, ukąszenie, użądlenie</p> <p>1 h</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Pierwsza pomoc w przypadku: <ul style="list-style-type: none"> ○ zatrucia (pokarmowego, gazem, środkami psychoaktywnymi, alkoholem, lekami) ○ tonięcia ○ porażenia prądem ○ ukąszenia ○ użądlenia ○ wstrząsu anafilaktycznego ○ ciała obcego w oku 	<ul style="list-style-type: none"> ● opisuje sposób udzielania pierwszej pomocy w przypadku : <ul style="list-style-type: none"> ○ napadu duszności/ napadu astmy oskrzelowej ○ porażenia prądem ○ ukąszenia lub użądlenia ○ pogryzienia przez zwierzęta ● wyjaśnia, na czym polega udzielanie pierwszej pomocy we wstrząsie : <ul style="list-style-type: none"> ○ wymienia najważniejsze przyczyny wstrząsu ○ opisuje wynikające z niego zagrożenia ○ -stosuje zasady postępowania przeciwwstrząsowego ● opisuje sytuacje, w jakich dochodzi do tonięcia; omawia zagrożenia związane z wodą ● rozumie, na czym polega udzielanie pierwszej pomocy w zatruciach : <ul style="list-style-type: none"> ○ omawia zatrucie tlenkiem węgla (czadem), lekami i środkami odurzającymi; ○ opisuje zasady bezpieczeństwa w pomieszczeniach skażonych tlenkiem węgla, gazami toksycznymi ● w sytuacji symulowanej podejmuje prawidłowe działania wobec osoby, u której podejrzewa się zatrucie 	<ul style="list-style-type: none"> ● odtwarza etapy pomocy w podtopieniach; w sytuacji symulowanej podejmuje czynności pierwszej pomocy po wydobyciu poszkodowanego z wody (pozycja bezpieczna, zapobieganie zachłyśnięciu i wychłodzeniu) ● wyjaśnia, jak zapobiegać tonięciu i wypadkom w zbiornikach wodnych 	
<p>R. 4. Kształtowanie postaw obronnych</p>				

1. Wstęp do szkolenia strzeleckiego 1 h	<ul style="list-style-type: none"> Zasady posługiwania się bronią Zasady bezpieczeństwa na strzelnicy Postawy strzeleckie Zgrywanie przyrządów celowniczych 	<ul style="list-style-type: none"> zachowuje zasady bezpieczeństwa podczas posługiwania się bronią (BLOS) przestrzega regulaminu strzelnicy wykonuje polecenia prowadzącego strzelanie przyjmuje postawy do strzelania z broni krótkiej i długiej (stojąc, klęcząc, leżąc) opisuje indywidualne ochronniki wzroku i / lub słuchu ładuje i odbezpiecza oraz zabezpiecza broń zgrywa przyrządy celownicze 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia wpływ rodzaju przyrządów celowniczych i rodzaju amunicji na efekty strzelania Wymienia konsekwencje przyjmowania nieprawidłowych postaw strzeleckich 	IV.3.1 IV.3.2
2. Terenoznawstwo 1 h	<ul style="list-style-type: none"> Definicja terenoznawstwa Planowanie trasy Rodzaje map Orientowanie się w terenie za pomocą kompasu, busoli, GPS i punktów charakterystycznych 	<ul style="list-style-type: none"> zna podstawy orientowania się w terenie potrafi wskazywać kierunki stron świata za pomocą kompasu i GPS, potrafi orientować się w terenie za pomocą charakterystycznych przedmiotów terenowych; potrafi używać różnych rodzajów map do orientacji w terenie. 	<ul style="list-style-type: none"> umie zaplanować trasę przemarszu w terenie 	
TEMAT DODATKOWY				
22. Profilaktyka zdrowotna – wybrane zagadnienia 1 h	<ul style="list-style-type: none"> choroby cywilizacyjne stres i sposoby walki z nim wybrane problemy zdrowia psychicznego depresja zaburzenia odżywiania uzależnienia behawioralne 		<ul style="list-style-type: none"> wymienia główne choroby cywilizacyjne oraz ich przyczyny wymienia najskuteczniejsze sposoby zapobiegania chorobom cywilizacyjnym proponuje skuteczne sposoby ograniczające skutki stresu wymienia typowe objawy depresji proponuje sposoby uniknięcia najczęstszych uzależnień behawioralnych 	

<p>Razem: 29 h</p> <p>Powtórzenie i podsumowanie wiadomości po każdym rozdziale: 4 h</p> <p>Do dyspozycji nauczyciela: 2-3 h</p>	<ul style="list-style-type: none"> •			
---	---	--	--	--

Procedury osiągnięcia szczegółowych celów edukacyjnych

Interdyscyplinarny charakter edukacji dla bezpieczeństwa wymaga od nauczycieli bogatego warsztatu pracy, zwłaszcza stosowania różnorodnych metod nauczania i wielu urozmaiconych środków dydaktycznych. Czynnościowa specyfika programu, w powiązaniu z opisaniem podstawy programowej językiem wymagań (umiejętności ucznia), wysuwa niektóre metody przed inne, z których nie należy jednak rezygnować całkowicie. Zaprezentowane niżej tabelaryczne zestawienie metod proponowanych w edukacji dla bezpieczeństwa uwzględnia jedynie ich efektywność przy realizacji konkretnych tematów lekcji. Ich kolejność nie jest rankingiem; stanowi propozycję jak najefektywniejszego ich wykorzystania w procesie dydaktyczno-wychowawczym.

W procesie kształcenia szczególne znaczenie mają metody aktywizujące, ponieważ pobudzają myślenie w kategoriach przyczynowo-skutkowych, uczą poszukiwania analogii, zmierzają do wynajdywania alternatywnych sposobów działania, a wszystkie te umiejętności są niezwykle przydatne w sytuacjach kryzysowych.

W edukacji dla bezpieczeństwa niezwykle efektywne okazuje się emocjonalne wzmocnienie procesu dydaktyczno-wychowawczego¹.

Celowe jest zapoznanie się nauczyciela z treścią podstawy programowej wcześniejszego i następnego etapu edukacyjnego, a także z podstawą programową wychowania fizycznego, biologii, chemii, fizyki i techniki. Ułatwi to znacznie budowę własnego planu dydaktycznego oraz krytyczną analizę różnych programów nauczania i oferowanych podręczników. Proces nauczania przedmiotu będącego połączeniem wielu dyscyplin naukowych (m.in.: chemii, fizyki, biologii, historii, medycyny) wymaga od nauczyciela erudycji, wysokiej kultury pracy i bardzo dobrego przygotowania warsztatowego. Różnorodność poruszanych zagadnień skłania z kolei do łączenia stosowanych metod i dbałości o aktualność prezentowanych treści, co wymusza indywidualne poszukiwania, szczególnie z wykorzystaniem internetu. Nie należy się także wahać przed podjęciem współpracy z ogniwami zarządzania kryzysowego, strażą pożarną czy Państwowym Ratownictwem Medycznym.

W celu efektywnego osiągnięcia założonych celów edukacyjnych warto starannie dobierać miejsca zajęć. Nauczyciel, kierując się własnym doświadczeniem pedagogicznym, stanem bazy dydaktycznej, wyposażeniem szkoły oraz dostępnością tzw. instytucji społecznego otoczenia szkoły (głównie służby zdrowia i straży pożarnej), powinien dążyć do zmaksymalizowania aktywności uczniów i do wyzwalania postaw humanitarnych, poszukujących i twórczych.

---

¹ Patrz: *Nieobecne dyskursy*, cz. I, red. Z. Kwieciński, UMK, Toruń 1991.

Proponowane metody realizacji programu

Lp.	Metoda	Krótką charakterystyka	Przykład tematu do realizacji (lekcja lub jej fragment)
1.	Instruktaż	Sprawne i zrozumiałe dla odbiorcy przedstawienie zasad wykonywania czynności	Rany i krwotoki
2.	Pokaz	Zademonstrowanie działania sprzętu, urządzenia, maszyny	Resuscytacja krążeniowo-oddechowa
3.	Ćwiczenia praktyczne	Wykonywanie przez uczniów czynności związanych z tematem lekcji w celu wykształcenia właściwych nawyków, szybkości działania, precyzji, poprzedzone instruktażem i pokazem	Pomoc osobie nieprzytomnej
4.	Wykład uczestniczący	Wzbogacanie wykładu metodami poglądowymi i środkami działającymi na różne receptory. Istotą wykładu uczestniczącego jest wyzwolenie aktywnego współdziałania słuchaczy, np. przez pytania i analogie.	Ostrzeżenie o zagrożeniach i alarmowanie
5.	Dyskusja	Wymiana poglądów (argumentów), ścieranie się stanowisk kilku lub więcej rozmówców	Cyberbezpieczeństwo
6.	Drama	Metoda nastawiona na oddziaływanie psychologiczne i wpływ wychowawczy. Odgrywanie ról pozwala poznać różne aspekty sytuacji oraz motywację i emocje kreowanych postaci.	Wypadki i katastrofy komunikacyjne. Niebezpieczne substancje chemiczne
7.	Burza mózgów	Dążenie do uzyskania od uczniów jak największej liczby odpowiedzi, propozycji, skojarzeń	Ewakuacja
8.	Pytania i odpowiedzi	Metoda wielofunkcyjna, umożliwiająca rozpoznanie stanu wiedzy i umiejętności uczniów. Ukierunkowuje tok rozważań i	Postępowanie na miejscu zdarzenia

		wypowiedzi, ewaluuje, diagnozuje i monitoruje zarówno pracę uczniów, jak i nauczyciela.	
9.	Analiza przypadku	Omówienie i interpretacja zdarzeń, głównie w celach prewencyjnych i wychowawczych	Zagrożenia i walka z nimi
10.	Wywiad	Rozmowa w celu uzyskania informacji, np. od uczestników rzeczywistych zdarzeń. Bardzo wzmacnia proces wychowawczy.	Zagrożenia terrorystyczne
11.	Projekt	Samodzielna realizacja przez uczniów zadania przygotowanego przez nauczyciela na podstawie wcześniej ustalonych założeń.	Terenoznawstwo

Standaryzacja procesu kształcenia

Planowanie przebiegu procesu dydaktyczno-wychowawczego to niezwykle ważna, a zarazem trudna umiejętność, wpływająca istotnie na sprawność i efektywność warsztatową nauczyciela. Planowanie pracy powinno być przemyślanym doбором treści nauczania, metod, form realizacji procesu kształcenia i środków, jakimi zamierzamy się posłużyć, aby osiągnąć wyznaczone cele. Powinno być procesem twórczym („szycie na miarę”), dostosowanym do specyfiki grupy, możliwości szkoły i warsztatowego zaawansowania nauczyciela. Autonomia pracy nauczyciela daje możliwość przesuwania tematów w ramach propozycji programowej lub rozwijania wybranych treści. We wszystkich poczynaniach planistycznych (konieczne jest dysponowanie rozkładem materiału i/lub planem wynikowym) powinno się dążyć do takiego zorganizowania zajęć, aby wprowadzić ucznia w rolę odkrywcy i rozwinąć w nim umiejętność samokształcenia oraz ciekawość poznawczą. Podstawowym elementem takiej twórczej postawy ucznia jest odpowiednia motywacja. Rozwija się ona dzięki uświadomieniu i przyswojeniu celów lekcji, właściwemu stosowaniu ocen, szczególnie zaś dzięki postawie nauczyciela i dawanemu przez niego przykładowi osobistemu.

Cele kształcenia to świadome – planowane i oczekiwane, a zarazem konkretne i wymierne – efekty edukacji. Zostały one podzielone na szczegółowo wyodrębnione kategorie. Nadrzędnym celem jest jednak dobro ucznia, rozumiane jako jego wszechstronny, harmonijny rozwój i szkolny sukces.

Kategorie celów²

- Poziom I – wiadomości
  - A. Zapamiętywanie wiadomości (dyspozycja ucznia do przypominania sobie określonych nazw, terminów, praw, faktów i zasad)
  - B. Zrozumienie wiadomości (uczeń przedstawia poznane wiadomości według własnego schematu rozumowania, potrafi je systematyzować)
- Poziom II – umiejętności
  - C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych (umiejętność praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości według najczęściej występujących algorytmów zachowań)
  - D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych i problemowych (świadczy o opanowaniu przez ucznia wiedzy z poziomów A i B oraz umiejętności z poziomu C, a także o swobodnym, syntetycznym stosowaniu posiadanych zasobów kompetencji do rozwiązywania skomplikowanych trudności)
- Poziom III – postawy
  - E. Stosunek do społeczeństwa (chęć współpracy, nawiązywanie i utrzymywanie kontaktów, więzi społecznych, przestrzeganie zasad współżycia i norm społecznych)
  - F. Potrzeby i aspiracje (świadomość potrzeby zdobywania wiedzy, rozwijanie własnych zainteresowań, uzdolnień)

Posługiwanie się opisanymi wyżej ogólnymi celami może sprawiać trudności w monitorowaniu sposobu i poziomu ich realizacji. Należy je zatem odpowiednio doprecyzować, dbając o ich kryterialną mierzalność. Płynne przejście od ogółu do szczegółu pozwalają osiągnąć cele operacyjne. Wszystkie czynności nauczyciela związane z realizacją właściwie zaplanowanej lekcji muszą zostać podporządkowane osiągnięciu poszczególnych celów operacyjnych.

Klasyczna (modelowa) struktura celu operacyjnego

Składnik	Opis składnika	Przykład Uczeń:
1a. Czynności ucznia 1b. Treść czynności	Opis zachowania ucznia wyrażony czasownikiem operacyjnym Przedmiot, materiał, temat, którego działanie dotyczy	wskazuje środki opatrunkowe służące do opatrywania ran
2. Warunki działania	Okoliczności, w których działanie ucznia ma zaistnieć (dane, środki, utrudnienia itp.)	po zapoznaniu się z wyposażeniem apteczki pierwszej pomocy
3. Kryterium (ilościowe/jakościowe)	Określenie minimalnego poziomu realizacji (po jego osiągnięciu można uznać, że dana czynność została opanowana)	poprawnie wskazuje przynajmniej trzy środki opatrunkowe

² Na podstawie: *ABC testów osiągnięć szkolnych*, red. B. Niemierko, Warszawa 1975 [za:] *Ocenianie. Program NOWA SZKOŁA – materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych*, CODN, Warszawa 1999.

Opracowanie na podstawie: R. Mager, *Preparing instructional objectives* [za:] *Program NOWA SZKOŁA – materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych*, CODN, Warszawa 1999.

Cele wyrażone wieloznacznie, z zastosowaniem czasowników operacyjnych

Taksonomia celów nauczania	Określenie wieloznaczne	Określenie konkretne – operacyjne
<p>Poziom I</p> <p>A – zapamiętywanie wiadomości</p> <p>B – rozumienie wiadomości</p>	<p>wiedzieć</p> <p>rozumieć</p>	<p>nazywać</p> <p>definiować</p> <p>wyliczać</p> <p>identyfikować</p> <p>streszczać</p> <p>wyjaśniać</p> <p>rozróżniać</p> <p>opisywać</p>
<p>Poziom II</p> <p>C – stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych</p> <p>D – stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych i problemowych</p>	<p>kształtować</p> <p>kształtować</p>	<p>stosować</p> <p>projektować</p> <p>wybierać</p> <p>porównywać</p> <p>wykrywać</p> <p>proponować (metodę)</p> <p>planować</p>
<p>Poziom III</p> <p>E – stosunek do społeczeństwa</p> <p>F – potrzeby i aspiracje</p>	<p>wyrażać</p> <p>wyrażać</p>	<p>nawiązywać</p> <p>utrzymywać</p> <p>przestrzegać</p> <p>rozumieć</p> <p>podejmować</p> <p>rozwijać</p> <p>doskonalić</p> <p>osiągać</p>

Opracowanie na podstawie: K. Ciżkowicz, J. Ochendusko, *Pracownia pomiaru osiągnięć szkolnych. Materiały szkoleniowe Kujawsko-Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli*, Bydgoszcz 1986; *Program NOWA SZKOŁA – materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych*, CODN, Warszawa 1999.

Właściwa konstrukcja celów kształcenia umożliwia odpowiedni dobór wymagań programowych do poszczególnych ocen. Ich należyte zhierarchizowanie sprzyja indywidualizacji, motywowaniu (nie są ani zbyt łatwe, ani zbyt trudne, co zwykle zniechęca do działania), monitorowaniu rozwoju uczniów oraz ewaluacji własnej pracy.

Poziomy wymagań według B. Niemierki

- K – wymagania konieczne, na ocenę dopuszczającą, obejmują wiedzę i umiejętności proste, łatwe do opanowania i zapamiętania dla każdego ucznia, niezbędne w dalszej edukacji, często przydatne w życiu.
- P – wymagania podstawowe, na ocenę dostateczną, to zasób wiedzy i umiejętności możliwy do opanowania przez uczniów przeciętnych, średnio uzdolnionych, niewykraczający poza wymagania podstawy programowej, przydatny w życiu, znaczący w dalszej edukacji; wraz z wymaganiami poziomu K tworzy niezbędny zasób najistotniejszych wiadomości i umiejętności.
- R – wymagania rozszerzające, na ocenę dobrą, obejmują wiedzę i umiejętności bardziej złożone, o wyższym poziomie trudności, wymagające twórczego podejścia, stanowiące rozwinięcie wymagań opisanych wcześniej, zarówno w odniesieniu do szczegółowości, jak i przydatności w życiu codziennym. Nie są niezbędne w dalszej nauce.
- D – wymagania dopełniające, na ocenę bardzo dobrą, stanowią zasób wiedzy i umiejętności trudny do opanowania, wymagający dużego nakładu pracy, korzystania z różnych źródeł wiedzy. W życiu codziennym bywają przydatne rzadko, pośrednio.
- W – wymagania wykraczające, na ocenę celującą, obejmują wiedzę i umiejętności wykraczające poza program nauczania; obrazują indywidualny wkład pracy i osobiste zainteresowania uczniów.

Właściwe skatalogowanie i usystematyzowanie wymagań programowych jest podstawą rzetelnej oceny rozwoju uczniów i wystawiania ocen szkolnych.

Poziom					Ocena
K	P	R	D	W	
–	–	–	–	–	1
X	–	–	–	–	2
X	X	–	–	–	3
X	X	X	–	–	4
X	X	X	X	–	5
X	X	X	X	X	6

Praktyka często komplikuje sytuację modelową. Oto przykład: uczeń spełnia wymagania z poziomów D i W, ale wykazuje duże braki lub całkowity brak wiedzy na poziomach najniższych – K i P. Co wówczas zrobić? Jak ocenić ucznia? W rozwiązywaniu takich i podobnych dylematów pomocne są podstawy pomiaru dydaktycznego – narzędzia i procedury działania. Wszystkie czynności nauczyciela zmierzające do osiągnięcia celów określonej jednostki dydaktycznej są weryfikowane przez ich efektywność. Tę z kolei odnosi się do oczekiwanych osiągnięć ucznia, wynikających z wymagań programowych, które można traktować jako standardy kształcenia. Bardzo popularne w wielu przedmiotach i na różnych etapach kształcenia stało się określanie wymagań podstawowych (P – konieczne i podstawowe

łącznie), ponadpodstawowych (PP – rozszerzające i dopełniające łącznie) oraz wykraczających (W).

Kryteria doboru	Wymagania		
	P	PP	W
Poziom trudności	– bardzo łatwe	– trudne, złożone	– bardzo trudne, skomplikowane
Przydatność	– praktyczne, przydatne w życiu	– mało przydatne	– stosowane sporadycznie, niekonwencjonalne
Niezbędność	– wymagane do dalszej nauki, postępów wiedzy i umiejętności – kluczowe, elementarne	– rozszerzające, pogłębiające i systematyzujące zasób wiedzy i umiejętności	– wybiegające poza wiedzę ogólną z przedmiotu – specjalizujące
Niezawodność	– empiryczne, racjonalne, sprawdzalne, powtarzalne – wdrażane w praktyce	– problematyczne, złożone	– hipotetyczne, prawdopodobne

Opracowanie na podstawie: B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką*, WSiP, Warszawa 1999.

Kontrola i ocena osiągnięć uczniów, zasady i kryteria oceniania

Systematycznej, planowej kontroli i ocenie podlegają wszystkie formy aktywności uczniów: wypowiedzi, czynności polecane przez nauczyciela, wytwory pracy (albumy tematyczne, mapy, schematy, wykresy, katalogi itp.), odpowiedzi, rozwiązywanie krzyżówek, kartkówki, sprawdziany, testy, aktywność na zajęciach (uczestnictwo w dramie, ćwiczeniach, dyskusji – poprawność działania, logika argumentacji, oryginalność i przydatność proponowanych rozwiązań), zachowanie w trakcie zajęć – obserwacja uczestnicząca (głównie w sferze postaw).

Wszystkie oceny należy opierać na czytelnych kryteriach i powszechnie obowiązujących zasadach. Oto one:

1. Szczegółowo określone są wymagania na konkretne oceny szkolne.
2. Wymienione są wszystkie formy kontroli stopnia opanowania materiału oraz postępów w nauce (klasówka, kartkówka, odpowiedź ustna itd.).
3. Formy te są bardzo dokładnie zdefiniowane, a dopuszczalność ich użycia jest także wyraźnie wskazana. Na przykład:
  - odpowiedź ustna może mieć miejsce po każdej lekcji danego przedmiotu; jej zakres obejmuje problematykę trzech ostatnich zajęć;

- praca klasowa – forma kontroli kończąca działą programu; jest pisana po uprzedniej zapowiedzi, z wyprzedzeniem co najmniej 7 dni. Poprzedzona jest zwykle lekcją obejmującą powtórzenie i utrwalenie materiału.
4. Określone są terminy i sposoby poprawiania ocen oraz zwrotu prac pisemnych.
  5. Przedstawione są procedury komisyjno-odwoławcze – przedmiotowa i szkolna – oraz formy informowania rodziców.
  6. Rozkład materiału, kryteria ocen i tym podobne opracowania wywieszane są na klasowej tablicy (mogą także być dostępne na szkolnej stronie internetowej).
  7. Ustalone są tryb i terminy nadrabiania zaległości z powodu nieobecności oraz forma ich zaliczania.
  8. Wszyscy, bez wyjątku, przestrzegają tych zasad na równych prawach.

Podstawą do wyprowadzenia wniosku, że uczniowie opanowali wiedzę i umiejętności przewidziane programem, jest obserwacja prowadzona systemowo, a więc w sposób planowy, ukierunkowany, właściwie dokumentowany, na wysokim poziomie warsztatowym. Opanowanie przez uczniów wymagań na poziomie podstawowym potwierdza skuteczność warsztatową nauczyciela i wspólny sukces pedagogiczny. W myśl założeń współczesnej myśli pedagogicznej ocena, oprócz spełniania pozostałych funkcji, powinna informować ucznia i nauczyciela, co już zostało osiągnięte i dopracowane, a co wymaga dalszego doskonalenia i wzmoczonego wysiłku. Niezbędne staje się więc wypracowanie własnych kryteriów, stworzenie (oprócz wewnątrzszkolnego systemu oceniania) także własnego, przedmiotowego systemu oceniania. Przedstawione niżej zestawienie to propozycja, którą można dostosować do konkretnych warunków. Ponieważ program z założenia ma charakter czynnościowy, pierwszym kryterium stają się umiejętności ucznia. Istotne są także zaangażowanie ucznia w proces nauczania – uczenia się, jego aktywność, utożsamianie się z problematyką i przejawianie zainteresowania. W dalszej kolejności ocenie powinien podlegać cały zasób wiedzy.

Propozycja kryteriów oceniania

Ocena	Umiejętność i aktywność Uczeń:	Wiedza Uczeń:
Celująca	<ul style="list-style-type: none"> – inicjuje dyskusję – przedstawia własne (racjonalne) koncepcje rozwiązań, działań, przedsięwzięć – systematycznie wzbogaca swoją wiedzę i umiejętności, dzieli się tym z grupą – odnajduje analogie, wskazuje szanse i zagrożenia określonych rozwiązań – wyraża własny, krytyczny, twórczy stosunek do omawianych zagadnień – argumentuje w obronie własnych poglądów, posługując się wiedzą pozaprogramową 	<ul style="list-style-type: none"> – zdobył wiedzę znacznie wykraczającą poza zakres materiału programowego
Bardzo dobra	<ul style="list-style-type: none"> – sprawnie korzysta ze wszystkich dostępnych źródeł informacji – samodzielnie rozwiązuje zadania i problemy postawione przez nauczyciela – jest aktywny na lekcjach i zajęciach pozalekcyjnych (zawodach, konkursach) – bezbłędnie wykonuje czynności ratownicze, koryguje błędy kolegów – odpowiednio wykorzystuje sprzęt i środki ratownicze – sprawnie wyszukuje w różnych źródłach informacje o sposobach alternatywnego działania (także doraźnego) – umie pokierować grupą rówieśników 	<ul style="list-style-type: none"> – zdobył pełen zakres wiedzy przewidziany w programie – sprawnie wykorzystuje wiedzę z różnych przedmiotów do rozwiązywania zadań z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa
Dobra	<ul style="list-style-type: none"> – samodzielnie korzysta ze wskazanych źródeł informacji – poprawnie rozumie w kategoriach przyczynowo-skutkowych – samodzielnie wykonuje typowe zadania o niewielkim stopniu złożoności – podejmuje wybrane zadania dodatkowe – jest aktywny w czasie lekcji – poprawnie wykonuje czynności ratownicze, umie dobrać potrzebny 	<ul style="list-style-type: none"> – opanował materiał programowy w stopniu zadowalającym

	sprzęt i wykorzystać niektóre środki ratownicze	
Dostateczna	<ul style="list-style-type: none"> – pod kierunkiem nauczyciela wykorzystuje podstawowe źródła informacji – samodzielnie wykonuje proste zadania w trakcie zajęć – przejawia przeciętną aktywność 	<ul style="list-style-type: none"> – opanował podstawowe elementy programu, pozwalające na podejmowanie w otoczeniu działań ratowniczych i zabezpieczających
Dopuszczająca	<ul style="list-style-type: none"> – przy pomocy nauczyciela wykonuje proste polecenia, wykorzystując podstawowe umiejętności 	<ul style="list-style-type: none"> – wykazuje braki w wiedzy, nie uniemożliwiają one jednak dalszej edukacji i mogą zostać usunięte
Niedostateczna	<ul style="list-style-type: none"> – nie potrafi wykonać prostych poleceń, wymagających zastosowania podstawowych umiejętności 	<ul style="list-style-type: none"> – wykazuje braki w wiedzy, które uniemożliwiają dalszy rozwój w ramach przedmiotu

Bardzo wartościowym narzędziem kontroli osiągnięć szkolnych ucznia są testy, szczególnie opracowane indywidualnie przez nauczycieli, ponieważ oni najlepiej znają możliwości grupy, z którą pracują, oraz swoje możliwości warsztatowe. Do tworzenia testów wykorzystuje się najczęściej zadania:

1. otwarte:

- z luką (wymagające uzupełnienia zdania przez wstawienie brakującego wyrazu);
- wymagające krótkiej odpowiedzi (udzielonej za pomocą liczb, wyrazu lub prostego zdania);
- wymagające rozszerzonej odpowiedzi (w formie rozwiniętej, często rozprawki);

2. zamknięte:

- „prawda – fałsz” (wymagające określenia prawidłowości podanego stwierdzenia);
- wielokrotnego wyboru (wymagające wskazania prawidłowej odpowiedzi wśród wielu propozycji);
- dobieranie par poprawnych stwierdzeń.

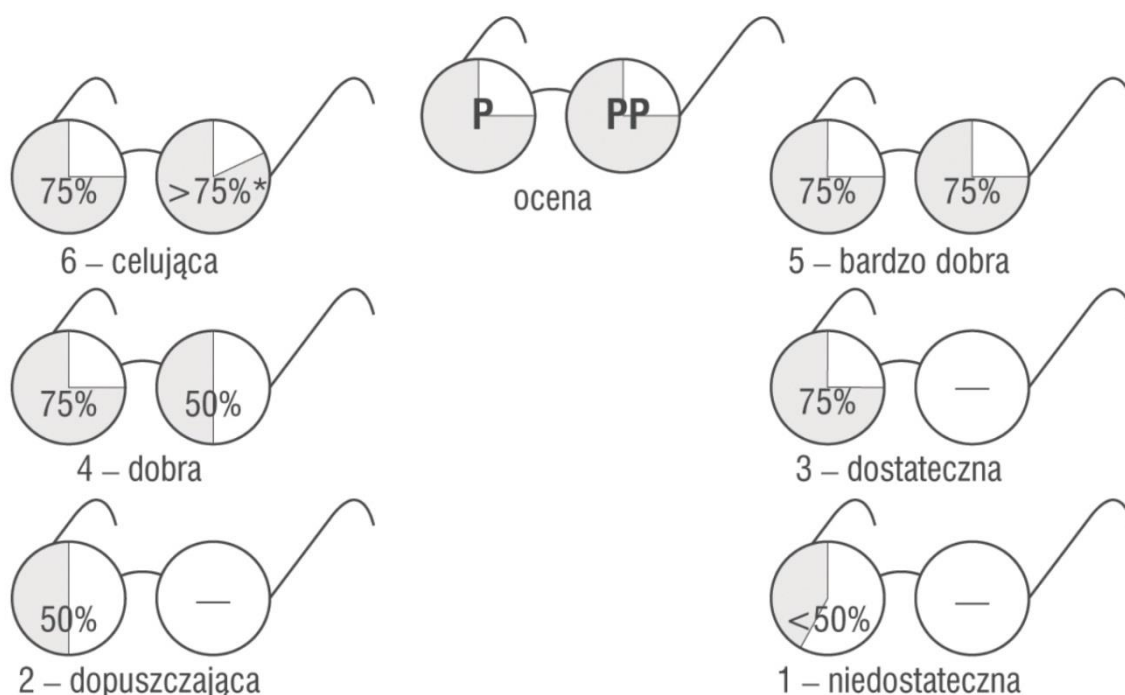
Podkreślmy wreszcie – obowiązkiem nauczyciela jest diagnoza pedagogiczna oraz systematyczne monitorowanie efektów własnej pracy.

Przykład konstrukcji testu wielostopniowego

Poziom wymagań	Liczba zadań	Oczekiwania . norma wymagań	Ocena
Podstawowy	12	6 P	2
		9 P	3
Ponadpodstawowy	6	9 P + 3 PP	4
		9 P + 5 PP	5
Wykraczający	1	9 P + 5 PP i 1 W	6

Ilustracją rozwiązań zaproponowanych w tabeli jest opatrzony komentarzem schemat graficzny przedstawiony poniżej.

* również wiedza i umiejętności z poziomu wykraczającego

Ze względu na prawo ucznia do popełniania błędów i mając na uwadze prawdopodobieństwo niedoskonałej konstrukcji zadań dobranych przez nauczyciela (źle dobrany poziom wymagań czy stopień trudności) sugeruje się normę 75% dla ocen dostatecznej i bardzo dobrej. Oceny dopuszczającą i dobrą wystawia się według norm tradycyjnych, określonych arbitralnie – tutaj na poziomie 50% (z zakresu P lub PP). W zadaniach wykraczających warto zwiększyć te normy o około 10%.

Przykładowa karta obserwacji pracy ucznia w ramach edukacji dla bezpieczeństwa na II etapie edukacyjnym

Klasa:	Uczeń:	Data obserwacji:	Temat: .... Zakres treści:		
Wymagania			Prezentowane formy aktywności w zakresie:		
			wiedzy	umiejętności	postaw
P					
PP					
W					
Wnioski z obserwacji:					

Wyposażenie szkoły w środki dydaktyczne do realizowania przedmiotu (przy założeniu, że klasa liczy nie więcej niż 24 uczniów)

Lp.	Nazwa środka dydaktycznego	Kategoria potrzeb / liczba egzemplarzy	
		konieczne	przydatne
1.	Manekin (fantom) do nauki resuscytacji krążeniowo-oddechowej	1	4
2.	Defibrylator automatyczny AED		1
3.	Apteczka pierwszej pomocy (torba, plecak apteczny) z pełnym wyposażeniem	1	4
4.	Koc	2	6
5.	Karimata		6
6.	Folia termoizolacyjna	4	6
7.	Bandaż elastyczny 10 cm × 4 m	12	24
8.	Chusta trójkątna	2	12
9.	Szyna Kramera (lub inna), krótka	2	12
10.	Trójkąt ostrzegawczy	2	4
11.	Kamizelka odblaskowa	2	6
12.	Maska twarzowa lub folia z zastawką do wykonywania oddechów ratowniczych	2	1 na osobę
13.	Jałowe kompresy gazowe różnej wielkości (np. 9 cm × 9 cm, 0,5 m ²)	12	24
14.	Płyta z filmami dotyczącymi pierwszej pomocy		1

Nie wolno zapominać o takich środkach nietrwałych, jak gaza, materiały opatrunkowe i płyn do dezynfekcji manekinów czy rękawiczki ochronne, zużywane szybko i w dużych ilościach. Dotyczy to także masek twarzowych i folii z zastawką do wykonywania oddechów ratowniczych.